

ПРОФЕСОР ГОГОЛЕВ І. М. – ВИДАТНИЙ ГРУНТОЗНАВЕЦЬ-ГЕОГРАФ, ПЕДАГОГ, ЛЮДИНА

УДК 631.4:930.3:929 Гоголев І.

ЗГАДУЮЧИ ВЧИТЕЛЯ...

Біланчин Я. М., канд. геогр. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
grunt.ggf@onu.edu.ua

Наведено спогади автора про свого Учителя професора І. М. Гоголева – видатного ґрунтознавця-географа, високопрофесійного педагога і просто прекрасної людини за період з 1958 по 1996 рр. Спогади колишнього студента і аспіранта, співробітника ґрунтознавчих експедицій і викладача університету, який навчався і набував практичного досвіду науково-дослідницької і педагогічної роботи та практики під керівництвом Івана Миколайовича.

З плином часу дещо яскравіше згадується минуле, оцінюється значимість тих чи інших подій, вчинків і просто моментів минувшини в становленні людської особистості, успішності її життєдіяльності. Мені у 100-річчя від народження мого багаторічного Учителя і наставника професора Гоголева Івана Миколайовича – видатного ґрунтознавця-географа, високопрофесійного й успішного педагога, і просто неординарної прекрасної Людини, є багато чого згадати. Йї період для спогадів солідний – від далекого 1958 до 1996 року, коли Іван Миколайович відійшов у вічність. Широкий і різносторонній спектр спогадів у мене – колишнього студента й аспіранта, співробітника ґрунтознавчих експедицій та викладача університету, який навчався і набував практичного досвіду науково-дослідницької і педагогічної роботи та практики під керівництвом Івана Миколайовича. Згадується спілкування і його настанови з питань навчання, роботи повсякденної і на перспективу, виконання й аналізу результатів досліджень і робіт, публікації матеріалів, вирішення проблем функціонування кафедри і Проблемної науково-дослідної лабораторії. Розмови і настанови прилюдно і віч-на-віч, інколи й пристрасно, та завжди без образ і з порадою зробити (вирішити) заплановане краще чи вийти гідно з неприємної ситуації.

Перше моє знайомство з Іваном Миколайовичем відбулось у лютому 1958 року. Нам, 50 студентам-географам I курсу географічного факультету Львівського держуніверситету імені Івана Франка, молодий і енергійний доцент Гоголев І. М. читав лекції з ґрунтознавства й сам проводив лабораторні заняття з курсу. Читав цікаво, зрозуміло, звичай з акцентом на значенні ґрунтів, необхідності їхнього вивчення і картографування, раціонального використання й охорони. З цих років запам'яталось, що Іван Миколайович багато палив (при найменшій можливості), палив лише «Казбек», очевидно, це наслідок воєнного лихоліття Великої Вітчизняної, яке пережив як офіцер-десантник діючої армії.

Студенти поважали, навіть обожнювали, хоча й побоювались його – на іспиті частіше пристрасно вимагав змістовно-логічних знань, умінь, пояснень. В цьому я переконався особисто, здаючи йому іспит з ґрунтознавства: наша співбесіда при палінні екзаменатора тривала майже годину, результатом була оцінка «відмінно», напевно дісталась найважче за роки мого студентства. А «випитував» мене Іван Миколайович, як я зрозумів пізніше, неспроста – з думкою про кадрове забезпечення ґрунтознавчої експедиції, яку організував на факультеті у 1957 році. Придивлявся до нас, і будучи одним із керівників навчальної практики на Волинському Поліссі, де в цей час ґрунтознавча експедиція під його керівництвом проводила обстеження і картографування ґрунтів колгоспів і радгоспів Колківського і Маневицького районів. І зразу після закінчення терміну практики шістьом студентам-хлопцям, включно і мені, запропоновано роботу в експедиції. З липня 1958 року я вже був зарахований до штату ґрунтознавчої експедиції, з цієї дати і донині мені рахується безперервний трудовий стаж (уже більше 60 років).

Як досвідчений практик великомасштабного польового вивчення і картографування ґрунтів Іван Миколайович розумів, що успіх цих робіт і досліджень значною мірою залежить від попереднього проведення рекогносцирувального обстеження землеволодінь і землекористувань району робіт, вивчення ґрунтів території і закономірностей їхнього поширення. Зазвичай сам проводив таке рекогносцирування і вимагав від керівників партій і підрозділів обов'язково проводити цей початковий етап польового періоду робіт з вивчення природно-господарських умов території, закладання і вивчення глибоких (до 1,6–2,0 м) розрізів фонових ґрунтів та їхнього картографу-

вання. І навіть після цього в перші дні самостійної роботи виникає багато запитань, сумнівів у правильності діагностики ґрунтів, що було і в мене в перший тиждень роботи. Коли приїхав до мене Іван Миколайович, я попросив допомогти діагностувати незрозумілий мені ґрунт у розрізі (різношаровий, строкатого забарвлення, чехарда гранулометрії). Запалив він свій «Казбек» і серйозно до мене: «Да что ты втупился в этот разрез! Подымись, посмотри природу вокруг себя. Какова история формирования территории и здешних почв?». Я тоді наочно впевнився, що це територія постльодовикового формування, водно-льодовикових поверхневих відкладів, а ґрунти з явними ознаками опідзолення і перезволоження-оглеєння. Так надовго мені запам'ятався цей розріз дерново-слабопідзолистого глекватого ґрунту на флювіогляціальних відкладах. А заодно – формувались основи порівняльно-географічного і профільно-морфологічного методів дослідження і картографування ґрунтів.

Після завершення робіт на Волині експедиція за нашою участю у 1958 році продовжувала роботи з дослідження і картографування ґрунтів Нижанковицького району Львівської області та Міжгірського району Закарпаття. Запам'ятались унікальні ландшафти Українських Карпат, особливо полонин виположених вершин Полонинського хребта зі своєрідними гірсько-лучно-буроземними ґрунтами. Повернулись ми до навчальних занять на II курсі лише в перших числах листопада. Успішне завершення експедиційних польових робіт урочисто відзначили на святковому зібранні і застіллям перед Жовтневими святами, де більшу половину учасників склали студенти, як сказав Іван Миколайович – рівнозначні члени колективу експедиції. Він всім подякував за сумлінне виконання значного обсягу польових робіт та вручив членам експедиції (хоча й невисокі) грошові винагороди.

Наступний період моїх спогадів – 1958–1962 роки навчання на 2-5 курсах університету. Роки навчання і виконання польових, лабораторно-аналітичних та камеральних робіт плану ґрунтознавчої експедиції під керівництвом Івана Миколайовича. Роботи з великомасштабного дослідження і картографування ґрунтів у 1959–1960 рр. проводились у Пирятинському, Лазірківському, Миргородському та інших районах Полтавської області, в 1961 р. – тайгово-лісових Сокольському і Харовському районах Вологодської області. Після завершення польових експедиційних робіт Іван Миколайович як керів-

ник маршрутної практики групи студентів-географів-грунтознавців провозив нас у 1960 р. за маршрутом Кременчук – Київ – Мінськ – Пильноє – Рига – Таллінн – Ленінград, у 1961 р. – за маршрутом Вологда – Архангельськ – кораблем по Білому і Баренцовому морях до Мурманська з подальшим виїздом на 2 дні в тундру Кольського півострова. Особливо пам'ятні мені й повчальні два моменти цього періоду. В літню сесію II курсу у 1959 р. після здачі іспиту з економічної і соціальної географії доц. Зільберу Г. А. (фронтвик, секретар партбюро факультету) він повідомив мені пропозицію партбюро рекомендувати мою кандидатуру для обрання секретарем комсомольської організації факультету. Підійшов я до Івана Миколайовича за порадою – для студента-другокурсника зайнятого експедиційними роботами – це занадто. А він до мене серйозно: «Пока ты студент – не особо противься решениям руководства...». Так на комсомольських зборах факультету я був обраний секретарем організації. Друге, що нагадується з цих років – це людяність Івана Миколайовича, й особливо по відношенню до студентів. Пливемо по Дніпру Ракетою з Кременчука до Києва, студенти на верхній палубі, Іван Миколайович як керівник – в окремій каюті. Він забирає з палуби вагітну студентку в каюту, сам був з нами на палубі аж до Київської пристані. І далі по маршруту Естонія, їдемо грузо-пасажирським авто – студенти в кузові, право Івана Миколайовича їхати в кабіні біля водія. Знову садить цю ж студентку на належне йому місце в кабіні, а сам з нами в кузові аж до Ленінграда. Такі екстралюдяні життєво-побутові вчинки запам'ятовуються надовго.

Після закінчення університету з 1962 по 1967 рр. я працював за направленням у ґрунтознавчій експедиції на посадах інженера – старшого інженера – начальника партії. Роботи проводились в тайгово-лісовій і лісостеповій зонах Пермської області, районах освоєння цілини Північного Казахстану. За порадою Івана Миколайовича в ці роки здав 3 кандидатські іспити. Після відкриття у травні 1967 р. кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів в Одеському держуніверситеті імені І. І Мечникова у грудні цього ж року був зарахований в очну аспірантуру кафедри (науковий керівник – проф. Гоголев І. М.) з остаточним визначенням теми дисертаційної роботи за матеріалами досліджень ґрунтів Північного Казахстану. Крім науково-дослідницької роботи за проблематикою дисертаційної роботи, багато часу забирали організація і проведення навчально-виховної і науково-до-

слідницької роботи кафедри, а з 1971 р. – і Проблемної лабораторії № 4. З 1 вересня 1969 р. я був переведений у заочну аспірантуру і зарахований асистентом, а з 1970 р. – старшим викладачем кафедри. Особливо пам'ятний мені 1971 рік – захисту моєї дисертаційної роботи, коли її науковий керівник проф. Гоголев І. М. по-батьківськи робив все для її успішного захисту: редагування автореферату, репетиція доповіді, відгуки світил ґрунтознавчо-географічної науки – професорів Р. В. Ковальова (м. Новосибірськ), М. М. Розова (м. Москва), І. А. Крупенікова (м. Кишинів) та ін. Несхвально сприйняв Вчитель рішення парткому університету відрядити мене після захисту дисертації на 1 рік (1971–1972 рр.) заступником начальника університетського штабу будівництва аудиторного корпусу на Французькому бульварі, а потім – комісаром у студентський гуртожиток № 5 на вулиці Довженка. Публіка студентів цих років була непроста – багато демобілізованих з армії і флоту, систематичні п'ятйки, вечірньо-нічні розборки ..., одним словом – жах. Якось у розмові з Іваном Миколайовичем я його спитав, як припинити буквально щоденні п'ятйки в гуртожитку. А він подивився на мене і серйозно: «Если пьянку невозможно предотвратить, ее следует возглавить...», думай і рішай як хочеш. Хоча певний резон тут, безумовно, є – потрібні належні організація і контроль зібрань студентів керівником-куратором групи і з навчанням при цьому і культури випивки. Очевидно, цим істинам і речам також треба вчити студентство, на жаль, і не тільки студентів.

З вересня 1985 і до лютого 2007 р. я виконував обов'язки декана геолого-географічного факультету, в наступні два роки – заступника декана факультету. У 1995 р., зважаючи на погіршення стану здоров'я, Іван Миколайович запропонував мені зайняти посаду завідувача кафедри, звичайно під своїм пильним оком та увагою як засновника і майже 30-річного керівника кафедри, і так буквально до дня кончини у травні 1996 року.

Навіть із наведених спогадів та штрихів до портрета Івана Миколайовича стає очевидним, що був він не тільки видатним вченим-ґрунтознавцем, прекрасним організатором і практиком, а й видатним педагогом, вихователем, і загалом неординарною особистістю. Складається думка, що мене з Учителем поєднала з часом певна духовно-людська спільність, при якій інколи й забувається, що Вчитель – щаблем і рангом вище, він твій керівник і наставник. Для мене Іван Миколайович – приклад відповідального і відданого служіння обра-

ний струмі, його поради й настанови були і залишаються дороговказними в моїй повсякденній життєдіяльності. Особливо в ситуаціях неорозуміння і неоднозначності, коли потрібно визначитись зі своєю позицією і приймати зважене рішення. Пам'ятне і повчальне закарбування в мене назавжди...

Дякую Вчителю... Моя вічна шана і незабутня пам'ять!